

«Қазақ хандығы мыңжылдықтар
тоғысында: тарихи сабақтастық және
қазіргі кезең» тақырыбында
Халықаралық ғылыми-практикалық
конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ



МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической
конференции на тему
«Казакское ханство на стыке тысячелетий:
историческая преемственность и
современный период»

MATERIALS

International scientific-practical
conference on «Kazakh Khanate in the turn
of the millennium: the historical continuity
and modern period»

II том

29-30 мамыр
май
may 2015

Тараз



2. М.Қани «Қазақтың көне тарихы» – Алматы: Жалын, 1993. – 400 б.
3. З.Ж. Кенжалиев «Көшпелі қазақ қоғамындағы дәстүрлі құқықтық мәдениет» (теориялық мәселелері, тарихи тағлымы). – Алматы, 1997.
4. «Проблемы казахского обычного права». - Алматы. - 1989. – 129 с.
5. Ғ.Маймақов Ғ. «Қазақстан Республикасының саяси-құқықтық тарихы». – Алматы: Ғылым, 2000. – 176 б.

ӨОЖ 342.7:17(574)

КІСІЛІК ӨЛШЕМДЕРІНІҢ ӘДЕТ-ҒҰРЫП ҚҰҚЫҒЫНДАҒЫ КӨРІНІСТЕРІ

Мәуленов Д.Б.

заң ғылымдарының кандидаты

Тараз инновациялық гуманитарлық университеті, Тараз қ.

Ар – намыс пен қадір – қасиетті сақтау кісілік өлшемі ретінде адамзатпен бірге жасасып келе жатыр деуге болады. Қазақ халқы да ұятты, арлы болуға ұмтылған, жастарын сол бағытта тәрбиелеген. «Ұят кетсе - арға кір жұғады», «Малым - жанымның садағасы, жаным – арымның садағасы» деген мақалдар халықтық қағидаға айналғаны соны көрсетсе керек. Десек те сол асыл қасиеттерді қадірлеу, қорғау әр халықта әртүрлі. Қазақтың әдет – ғұрып заңдары тек өзіне ғана тән түсініктер мен танымдарды, заңдар мен ережелерді иемденеді. Сөйтіп өмір сүру, тіршілік ету дағдысына айналдырады.

Арғы - бергі тарихымыздан кісінің жеке басына қолсұғушылық пен кемсітуге төзбеуге бағытталған әрекеттердің мысалын көптеп таба аламыз. Қазақтың Ата заңдары атты он томдық құжаттар, дерсктер, зерттеулер жинағының 4 томында «Көшпелі қазақ қоғамына тән екі күдіретті күш – рухани құндылық пен байлық болды» деп атап көрсетілген. [1, 27 бет]. Осынау жолдар жоғарыда айтылған ойларымызды дәлелдей түседі.

Бұл орайда 19 ғасырдың екінші жартысында өмір сүрген қазақ халқының ұлы ақыны әрі ойшылы Абай Құнанбаевтың атақты Қара сөздеріне жүгінуге тура келеді. Ол қазақтың ар – намыс жөніндегі түсінігі, қадір – қасиетін сақтауы жөнінде де ой – пікір қозғаған. Мысалы, Жиырма екінші сөзінде қазақ қоғамындағы адамдардың қадір - қасиеті мәселесіне тоқталады [2, 46-47 бет]. Ол қадір – қасиет ұғымын тым биікке қойып, сол деңгейге жете алмайтын түрлі топ өкілдерін сыниға алады. «Дәл осы күнде қазақтың ішінде кімді жақсы көріп, кімді қадірлейін деп ойладым. Байды қадірлейін десем, бай жоқ. Бай болса өз басының, өз малының еркі өзінде жоқ». Яғни Абай бай адамның бейнесінен кіріптар, өз еркі өзінде емес адамды көреді. Басқаша айтқанда байдың мәртебесі, қадір – қасиеті ел күткен деңгейде емес. Мырзалар жөніндегі пікірі де осындай. Ел ішінде шын мәнінде мырза деуге лайық кісіні дала данышпаны таба алмайды. Болыс пен биді құрметтеуге де құштар емес. Өйткені оның болыстық пен билігі сатып алынған, ел сыйлап, мойындап бермеген. Сондықтан ешбір беделі жоқ. Мықты мен естіні тауып құрметтейін десе, жақсылыққа мықты кісі елден табылмайды, ұят - нысапқа есті кісі елде тағы жоқ деп есептейді. Осылайша сол дәуірдегі ел алдында жүрген әлденеше топтың ішінен ар – намысы, қадір – қасиеті жоғары, бүкіл ел болып қадірлеуге лайық жақсы таптырмайды екен. Сөйтіп өзі өмір сүрген қоғамда қалыптасқан ахуалдан хабардар етеді. Бұл шын мәнінде бүкіл қоғамның бойындағы кеселдерді ашық айту, сынау болғанымен сол заманда қадір – қасиет ұғымына қаншалықты мән берілгенін көрсетеді деуге болады. Демек, ұлы Абай адам бойындағы қадір – қасиет мәселесін өзінің туған халқының таным - түсінігіне сай жоғары қойып, қоғамдағы түрлі топтардың бойынан сол асыл қасиеттерді көргісі келеді. Бірақ өз ортасындағы олқылықтарды, туған халқының бойындағы кемшіліктерді батыл сынаудан қаймықпаған кемеңгер қадір –



қасиеті, ар – намысы биік, ел – жұртқа тұтқа болар байды да, мырзаны да, болыс пен биді де, мықты мен естіні де таба алмай алаңдайды.

Ол қазақ мақалдарының кейбірін талдай отырып, іске татымақ түгілі адамшылыққа жарамайтыны да бар екенін Жиырма тоғызыншы сөзіне арқау етеді. «Жарлы болсаң - арлы болма» деген сөздің кері кеткен қағида, қазақ түсінігіне жат екенін дәлелдеуге тырысады. «Ардан кеткен соң, тірі болып жүргені құрысын. Егер онысы жалға жүргенінде жаныңды қинап, еңбекпенен мал тап деген сөз болса, ол ар кететұғын іс емес. Тыныш жатып, көзін сатып, біреуден тіленбей, жанын қарманып, адал еңбекпен тапқан мал – ол арлы адамның ісі» - деп ой түйеді ұлы Абай [3, 63-64 беттер]. Бұдан байқайтынымыз, Дала данышпанының туған халқының ар – намыс пен қадір – қасиетті бөрінен де биік қоятын жақсы дәстүрін қорғай білгендігі.

Бұдан бұрынғы дәуірдегі оқиғаларды мысалға алсақ, атақты Қаз дауысты Қазыбек бидің бүкіл елдің ар - намысын қорғаған тапқырлығы мен көрегендігін сөз етуге болар еді. Қалмақтың ханы Қонтажы қазақ елін үш рет шауып, малын, малдан бөлек бірталай ұл мен қызын алып кетеді. Соны сұрап барған елшілерді ешқайсысына қалмақатр бой бермейді. Бірде осы дауды шешуге Қаз дауысты Қазыбек аттанады. Ол қалмақ ханы Қонтажыға келіп, өзін таныстырады.

Даусың қаздың даусындай Қаңқылдап тұр екен, ал датыңды айтшы – депті Хан. Сонда Қазыбек:

Біз қазақ деген мал баққан елміз, бірақ ешкімге соқтықпай жай жатқан елміз. Елімізден құт – береке қашпасын деп, жеріміздің шетін жау баспасын деп, найзаға үкі таққан елміз, ешбір дұшпан басымбаған елміз, басымыздан сөзді асырмаған елміз, Досымызды сақтай білген елміз, дәмі – тұзын ақтай білген елміз, асқақатаған хан болса, хан ордасын таптай білген елміз. Атадан ұл туса, құл боламын деп тумайды, анадан қыз туса, құн боламын деп тумайды. Ұл мен қызды қаматып отыра алмайтын елміз.

Сен қалмақ та – біз қазақ,
Қарпысқлы келгенбіз,
Сен темір де, біз көмір,
Ерткелі келгенбіз,
Екі еліктің лағын, теліккелі келгенбіз,
Танымайтын жат елге,
Танысқалы келгенбіз,
Танысуға келмесең, шабысқалы келгенбіз,
Сен қабыланғ да, біз арыстан,
Алысқалы келгенбіз
Жаңа үйреткенн жас тұлпар,
Жарысқалы келгенбіз,
Тұтқыр сары желінбіз,
Шабысқалы келгенбіз,
Берсең жөндеп бітімді айт,
Бермесең дірілдемей жөніңді айт,

Не тұрысатын жерінді айт! – депті. Сонда Қонтажы қатты сасады. Оның уәжіне бас ұрған қалмақ қаны Қазыбектің тілегіні орындауға мәжбүр болады, әрі өзіне сый – сияпат көрсетеді.

Бұл адамның ғана емес, бүкіл ел ар – намысын қорғаудың ғажап үлгісі деуге болады [4, 138-139 бет].

Осы бидің бір малшының сөзін сөйлеп, ар – намысын қорғап қалған бір жағдайы төмендегідей:

Жантай деген бай малшысымен төбелесіп, тісін сындырып алады. Малшы жұмыстан шығады. Бай сынған тісінің төлеуі деп еңбек ақысын бермейді. Екеуі Қазыбек биге келеді. Бай күрек тісінің құны үшін ақысын бермейтінін айтады. Сонда жалшы:

Мен жалға жүрдім Жантайға,
Бір тай алмақ болып алты айға



Бір асына жарытпады
Мен күшіме жарытпадым.
Содан барып төбелес туды
Жазым болып күрек тіс сынды.
Бұл дауға би мынадай билік айтыпты:

- Ас адамның арқауы. Жантай асқа жарытпаған соң жалшыға күш қайдан дарысын. Аш кісі ұрысқақ деген, төбелестің шығыуына да өзін себепкер болғансың, сондықтан ақысын бер, күрек тісің құнсыз. Еркектің қалған тісі аман болса, бір тістен келер кемшілік жоқ. Ал әйелдің күрек тісі әрі көркі, әрі жіп қиятын қаруы, - деген екен. Сөйтіп жалшының ар – намысын қорғапты.

Бұдан кейінгі дәуірдегі ақын – жыраулар, би-шешендер де осыған ұқсас ойларды жиі айтқан. Мысалы, оңтүстік өңіріне кеңінен танымал ақын, 20 ғасырдың бас кезінде өмір сүрген Майлықожа Сұлтанқожаұлы: «Адамдықты ойласақ, мал мен бақтан ар жақсы» деген ғибратты сөздерін қалдырыпты. [5, 130 бет]. Мұндай өсиет, нақыл өлеңдерді басқа да сөз зергерлерінің рухани мұраларынан молынан табуға болады. Аты аңызға айналған батыр Бауыржан Момышұлы былайша толғаған:

Мен де қазақпын жаралған сүйек – еттен
Менде ар бар, менде ой бар жан тебіrentкен.
Халқымның қарапайым бір ұлымын
Жанымды арым үшін құрбан еткен [6, 129 бет].

Бұған ұлы жазушы Мұхтар Әуезовтың «Жалған намыс қасиет емес, ар сақтаған қасиет» деген сөзін қоссақ, ұлт зиялыларының ар мен намыс, қадір-қасиет мәселесіне қаншалықты мән бергенін сезер едік [7, 129 бет].

Мұндай түсінік - танымның «Жеті жарғыдан» басталатынын көреміз. Бұл тарихи құжаттың афоризмдерден, мақал-мәтелдерден, канатты сөздерден құралуы да тегін болмаса керек, өйткені сол тұстағы қазақ қоғамы сөзге ерекше мән берген, сөзге тоқтаған [8, 11 бет]. Сөзге тоқтамау, серттен таю, уәдені бұзу ар-намысы жоқ адамдарға тән белгі деп білген.

Ар – намыс, қадір – қасиет ұғымын осылайша қадірлеген халық оны қорғау, сақтау шараларын қоса ойластырғаны даусыз. Бұл әр дәуірде дүниеге келген Дала заңдарында, атап айтқанда «Есім ханның ескі жолы», «Қасым ханның қасқа жолы», Тәуке ханның «Жеті жарғысында» хал – қадерінше көрініс тапқан. Тарихымыз үшін теңдесі жоқ осынау бағалы заңдық еңбектердің түп нұсқасы бізге жетпегенімен оның жалпы мазмұны, толық емес нұсқалары, үзінділері, түсіндірмелері ғылыми айналымға түсіп, дереккөз ретінде талдау, зерттеу объектісіне айналып жүр. Сол құжаттарға біз сөз етіп отырған тақырып бірде тікелей, бірде жанама түрде арқау болған.

Мысалы, «Жеті Жарғының» 4 бөлімі 24 бабында «Әйелді ренжіткен адам кешірім сұрауы керек, егер кешірім сұрамаса, айып төлейді» деп көрсетіліпті. Бұл жерде әйелді ренжіту деген сөздің астары, мәнісі толық ашып айтылмағанымен, оның ар – намыс, қадір – қасиет мәселесіне тікелей қатысты екені даусыз. Басқаша айтқанда әйел намысын қорғау ескеріліп отыр. Ғалым Ж.Әлдибеков «Жеті Жарғы» және әділсот, адам құқығы мәселелері» деген мақаласында мұның қазіргі азаматтық құқықтағы ар – намыс пен қадір - қасиетті қорғау нормаларымен ұқсас, үндес екенін алға тартады [9, 233-238 беттер]. Біздің ойымызша, бұл пікірге қосылуға болады. Әрине жоғарыда айтылған тарихи, заңдық құжаттарды бүгінгі күннің ар – намыс және қадір – қасиет, адам құқы жөніндегі толыққанды заңдық нормаларымен салыстыру артық болар еді. Оларда осы ұғымдардың үзік бөлшектері, жанама ұғымдары, кейбір түсініктері бар деп есептеуіміз керек.

Қай кезде де қазақ елі ұлттық қымбат қасиеттерін, наным – сенімін қорғауға ерекше мән берген. Мысалы, Құдайға күмән келтіру немесе тіл тигізу қылмыс саналып, қатан жаза қолданылған. Тіпті біреудің Құдайға тіл тигізгенін естіп, бірақ үнсіз қалған адамды да анықтап, жазалаған. Егер қазақ ішінен біреу христиан дінін қабылдаса, меншігінен және мұрагерлік құқығынан айырылған. Бұл жерде бүкіл ел намысы алға шығады деп ойлаймыз.

Қазақ өлкесін біртіндеп бағындыруды көздеген Ресей империясы жергілікті халықтың әдет – ғұрпын, салт – санасын, жазылған, жазылмаған заңдары мен дәстүрлерін мұқият зерттеген. Өйткені отаршылдық саясаттың жымиысқы әрекеттерінің бірі - сол



халықтың жетістіктері мен кемшіліктерін, ерекшеліктерін ғана емес, ділін және дінін білуге ұмтылатындығы. Бұл істі қазақ өлкелері Ресей қарамағына алынғаннан кейін де жалғастырып, қазақ халқының дәстүрлері негізінде қазақтар үшін тиісті заңдар, заңдық құжаттар жасауға әрекет жасаған. Сөйтіп, 1823 жылдары Батыс Сібір губернаторлығы қазақ заңдарын жасау үшін уақытша комитет құрғаны белгілі [10, 25 бет]. Сол әрекеттердің нәтижесінде қазақтың әдет – ғұрып заңдарының жинағы және оларға қатысты Омбы уақытша Комитетінің ережелері жарыққа шыққан. Әрине бұл құжаттарда қазақтың әдет – ғұрпы толық мағынасында сақталуы мүмкін емес. Империялық астам пиғылдағы Ресей патшалығы өз мүддесін бірінші орынға қойғаны анық. Сонда да белгілі бір тарихи кезеңде қол астындағы халқының тарихи дәстүрімен, ұлттық ерекшеліктерімен санасуға да мәжбүр болған.

Сондықтан да бұл құжаттарда дала демократиясы жағдайында қалыптасқан халқымыздың әдет – ғұрпы бойынша түрлі қылмыс, ар – намысқа тию, кісінің қадір – қасиетін кемсіту жағдайлары бойынша қалыптасқан дәстүрлі жаза түрлері бар. Мысалы жазаның айып салу, құн төлету тәрізді түрлері көбірек қолданылғаны байқалады. Түрмесі болмаған, кісі өлтіру сияқты ауыр қылмыс сирек кездесетін Дала жағдайында кінәлі мен жазықтыға айып төлету, кешірім сұрату, жұртқа жария ету, бетіне салық қылу, ат – шапан айып салу тәрізді барынша қарапайым, зорлық – зомбылықсыз шаралар, жазалар қолданылып отырған. Шамасы басты мақсат келтірілген зиянның орнын толтыру, кемсітілген ар – намысты, қадір – қасиетті қалпына келтіру болса керек. Қазақтардың ежелден келе жатқан заңдарында кісі өлтіргені үшін құн төлеу жазасы бар. Атап айтқанда ер адамды өлтіргені үшін 100 жылқы, әйелді өлтіргені үшін соның жартысы, ал хан тұқымынан шыққан сұлтанды өлтіргені үшін алты еселенген құн төленеді екен. Өлім жазасы да қолданылуы мүмкін. Сол сияқты ұрлығы, көзін шығарғаны, саусақтарын сындырғаны, төбелескені, тісін сындырғаны, тағы басқа қиянаттары, зиянкестіктері үшін айып салынып, шығыны өтеліп жатады. Әрине осы қылмыс деңгейін анықтаудың қай – қайсысында болмасын, ең бастысы, жеке адамның немесе тұтас отбасының, үлкен әулеттің, қарапайым адам мен ақсүйектің, әйел мен еркектің ар – намысына тию, қадір – қасиетін кемсіту мөлшері ұлттық салт – дәстүр тұрғысынан есепке алынғаны даусыз. Мысалы, атастырылмаған қызды әлдебіреу зорлап кетсе, қыз әкесіне қалыңмал төлеуі тиіс. Өлім жазасына кесілуі де мүмкін. Ал атастырып қойған қызды алып қашқанға өлім жазасы қолданылады немесе қызды күйеуіне қайтарып, үстіне қыз қосып береді. Бұл жерде қыз намысын сақтау ғана емес, халықтың дәстүр – салтын қорғау мәселесі де тұр. Мұндай мысалдарды көптеп келтіруге болады.

Шамасы сол дәуірдің өзінде соттың, бидің беделін сақтау, құрметтеу құн тәртібіне біткіл қойылса керек. Егер Бидің өзіне тіл тигізу, жала жабу, сабау немесе өлтіру тәрізді жағдайлардың бәрі айыпкердің түрлі мөлшерде құн төлеуіне әкеп соғады. Сондай – ақ бидің алдында жасалған өрескел әрекеттер де жазаланады. Би алдында біреуді балағаттау, тіл тигізу, төбелес шығару, өлтіру де үлкен жазаларға лайық. Өйткені мұндай кезде бидің беделіне нұқсан келеді, қадір – қасиеті кемсітіледі. Бұл мәселе бүгін де өзінің өзектілігін жоғалтқан жоқ.

Ар – намыс, қадір – қасиетке нұқсан келтіргені үшін жазалауда адамдардың қоғамдағы орнымен, жыныстық, әлеуметтік, тектілік жағдайымен санасу анық байқалады. Мысалы, қожа, төре әулетінен шыққан адам мен қарапайым адамды ұрып – соғу не өлтіру, тіл тигізу жауапкершілігі бірдей емес. Бұл жерде үш жүзге бөлінген қазақтың рулық құрамынан тыс дін таратушы қожалар мен Шыңғысхан ұрпақтары делінетін төрелер ерекше мәртебеге ие болғаны анық көрінеді. Оларды жай қазақтан бөлек бағалау дәстүрге кірген. Би мен старшиналар қарапайым халықпен тең жағдайда болған. Ер адам мен әйел адамның айыпты болуы да, жаза тартуы да әртүрлі. Әйелді тілдеген немесе ұрған адам кешірім сұрайды. Жәбірленуші әйел оған келіспесе айыпкерге ат – шапан төлетеді, төлей алмаса ұяты бетіне басылады, тіпті шіріген жіпті мойына тағып, киіз үйді үш рет айналдыруы мүмкін. Ер адамды тілдегені үшін жаза бұдан басқаша. Егер мырза өзінің қызметшісін өлтіріп алса, тек Құдайдың алдында жауап береді. Қызметші өз мырзасын өлтіріп алса, ол да құдай алдында жауапты. Тек өлген мырзаның туысқандары талап етсе, қызметші асып өлтіріледі. Яғни мырза мен қызметшінің құқығы тең емес.

Осыларға қарағанда өткен ғасырларда қазақ қоғамында қалыптасқан түсініктер мен дәстүрлер бойынша заң алдында жұрттың бәрі бірдей деген қағида қалыптасқан.



Қызметші мен мырзаның, әйел мен еркектің, қожа – төре мен қара халықтың құқықтары әртүрлі. Яғни соған сәйкес қоғамдағы түрлі әлеуметтік топтардың ар – намысы мен қадір – қасиеті түрліше бағаға ие болған. Мұның бәрі бүгінгі қауымға да ой салатыны белгілі. Біздің елдің де көрнекті тұлғалары, қоғам қайраткерлері, биік лауазымды адамдары бар. Қазіргі Қазақстан жағдайында солардың қоғамдағы орны мен беделін, атағы мен даңқын ар – намыс пен қадір – қасиетке кір келтіру жөніндегі сот істерін қарау кезінде ескеруге бола ма деген сұрақ туындайды. Бұған біржақты жауап беру қиын. Бүгінгі сот тәжірибесінде ар – намысқа тигені үшін моральдік зиянның орнын толтыру мөлшерін анықтау кезінде тараптардың қоғамдағы орнын ескеруге бейім тұратындығы байқалады. Олай болса, адам мен азаматтың заң алдында теңдігі қағидасын назарда ұстай отырып мұны заңдастыру мәселесі пікірталас тақырыбына неге айналмаса?...

Ар – намыс, қадір – қасиет ұғымы барлық қоғамдық – экономикалық формацияларға, түрлі ұлттар мен ұлыстарға тән болғанымен оған әрбір ұлт, әрбір мемлекет өзінің ұлттық ерекшелігі, тарихи дәстүрлері негізінде қарайды. Біздің халқымыздың да бай тарихи тәжірибесін, өзіндік ерекшелігі мол салт – дәстүрін ескеру қажет болғандықтан бұрынғы дәуірлердегі құқықтық жүйедегі нормалардың пайдалысын, озығын анықтау әрі кәдеге жарату мәселесі үнемі ойда тұруы тиіс деп есептейміз.

Әдебиет

1. Қазақтың Ата заңдары: құжаттар, деректер, зерттеулер, Алматы, 2005 жыл, 4 том, 27 бет.
2. Абай. Қара сөз. Поэмалар. Алматы, 1993, 46-47 беттер.
3. Абай. Қара сөз. Поэмалар. Алматы, 1993, 63-64 беттер.
4. Нысанбек Төрекүл, Даланың дара ділмарлары, Алматы, 2001, 138-139 беттер.
5. Ақылдың кені, Алматы, 1991жыл, 130 бет.
6. Ақылдың кені, Алматы, 1991жыл, 129 бет
7. Ақылдың кені, Алматы, 1991жыл, 129 бет
8. Н. Өсерұлы, Жеті Жарғы, Алматы, 1995 жыл, 11 бет
9. Қазақтың Ата заңдары: құжаттар, деректер, зерттеулер, Алматы, 2005 жыл, 4 том, 233-238 беттер.
10. Н. Дулатбеков, Қазақтың әдет – ғұрып заңдары. (Мемлекет және құқық тарихы бойынша хрестоматия), Астана, 2006жыл, 25 бет.

ӘОЖ 82,0:82.312.2

ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІНІҢ ҚҰРЫЛУЫ

Мырзахмет Ғ.К.

М.Х. Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Тараз қ.

Өткен тарих тәжірибесі ұрпақтардың кешегісі мен бүгінгісінің ең асыл, ең сүйем тарихи оқиғаларды бір-біріне жалғастырып отыратын өмір сабақтастығы.

Олай болса, бүгінгі күні «Қазақ мемлекеттігінің құрылуына, яғни Қазақ хандығының құрылуына» биыл 550 жыл толып отыр.

Соңғы жылдары тарих беттерінде қазақ мемлекеттігінің құрылған күніне бүгінгі күнге дейін әр түрлі болжамдар мен деректер айтылып, әр сипатта қарастырылып, әр түрлі баға беріліп келеді. Қазақ мемлекеттігінің де өрлеу кезеңін, қалыптасу мерзімін кейбір тарихи-жағырапиялық тұрғыдан сипатталуы тарихшылар арасында дау, ғалымдар тарапынан өзара, әр түрлі дәрежеде талас тудырды. [1]

Қалай дегенмен де қазақ хандығының құрылған күні – мемлекеттігіміздің іргетасы қаланғаны ұлтымыздың ұлықтанған күні екені анық.

Тарихтан әрбір этнос өзіне тән мемлекеттік құрылым қалыптастырғанын көреміз. Осы тұрғыдан біз қазақ хандығын саяси қондырма деп қарайтын болсақ, оның арқа жағынан жаңа бір этностың, яғни ұлттың пайда болғанын байқаймыз. Ал ұлт барлық жерде мемлекеттік құрылым қалыптастыруға ұмтылады. Хандық билік түрінде өмір сүріп келген қазақ мемлекеттігінің құрылуының негізінде, әрине, қазақ ұлысының қалыптасу процесі жатты. Жәнібек сұлтан мен Керей хан бастаған жұрттың Әбілқайыр хан билеген өзбек ұлысынан бөлек көшіп, Шу бойына келуі, жүріп жатқан терең тамырлы этнос